

Збірник наукових праць

Випуск 32

Педагогічний альманах

Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 32

ХЕРСОН

2016

УДК 37.013

ББК 74 я 43

Затверджено рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України (наказ № 747 від 13 липня 2015 р.).

Рекомендовано до друку вченою радою Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (протокол № 6 від 17.11.2016 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Іван	БЕХ	доктор психологічних наук, професор (Україна)
Євдокія	ГОЛОБОРОДЬКО	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Віктор	ОЛІЙНИК	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Василь	КУЗЬМЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, головний редактор (Україна)
Ігор	ЖЕРНОКЛЕЄВ	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Марія	ПЕНТИЛЮК	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Григорій	ПУСТОВІТ	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Галина	САГАЧ	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Ніна	СЛЮСАРЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, відповідальний секретар (Україна)
Нада	БАБІЧ	доктор педагогічних наук, професор (Хорватія)
Бажена	МУХАЦКА	доктор педагогічних наук, професор (Польща)
Раїса	СЕРЬОЖНИКОВА	доктор педагогічних наук, професор (Росія)
Олександр	ТЕСЛЕНКО	доктор педагогічних наук, доктор соціологічних наук, професор (Казахстан)
Анатолій	ЗУБКО	кандидат педагогічних наук, професор (Україна)
Ірина	ЖОРОВА	доктор педагогічних наук, доцент (Україна)
Віталія	ПРИМАКОВА	доктор педагогічних наук, доцент (Україна)
Наталія	ТЕРЕНТЬЄВА	доктор педагогічних наук, доцент (Україна)
Юлія	КУЗЬМЕНКО	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Сергій	МОЇСЕЄВ	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Галина	ЮЗБАШЕВА	кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Олена	КОХАНОВСЬКА	кандидат педагогічних наук (Україна)

РЕЦЕНЗЕНТИ: Моніка ЯВОРСЬКА-ВІТКОВСЬКА – доктор педагогічних наук, професор (Польща);
Олександра ЯНКОВИЧ – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Педагогічний альманах : збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. – Випуск 32. – 317 с.

У збірнику наукових праць відомі дослідники, педагоги-практики загальноосвітніх навчально-виховних закладів, професійно-технічних навчальних закладів, вищих начальних закладів I-II і III-IV рівнів акредитації висвітлюють теоретичні й прикладні аспекти модернізації сучасної освіти. Упровадження висвітлених на сторінках збірника наукових праць матеріалів сприятиме вирішенню різноманітних проблем сучасної загальноосвітньої та професійної школи.

Для науковців і педагогів-практиків загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, працівників інститутів післядипломної освіти.

Автори несуть відповідальність за достовірність інформації, точність фактів, цитат, інших відомостей, за порушення авторських прав будь-яких юридичних і фізичних осіб, а також за використання даних, що не підлягають публікації у відкритому друці. Думки авторів можуть не співпадати з думкою редакції. Передрук матеріалів допускається тільки з письмового дозволу редакції. При використанні матеріалів, опублікованих в «Педагогічному альманасі», посилання на збірник наукових праць обов'язкове.

<i>Худенко О. М.</i> Специфіка професійної діяльності вчителя-словесника: стильовий аспект	160
<i>Цимбровська Х. І.</i> Система вправ і завдань для формування англomовної професійно орієнтованої компетентності в усному спілкуванні майбутніх лікарів-педіатрів.....	165
<i>Чорна І. Ю.</i> Теоретико-методичні засади формування англomовної лексичної компетентності майбутніх фахівців з маркетингу.....	174
<i>Юхно Н. В.</i> Технологія мобільного навчання студентів медичного коледжу у процесі фахової підготовки: теоретичний аспект	181
Розділ 4. ТЕОРІЯ ЗМІСТУ, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ	187
<i>Мариновська О. Я.</i> Технологія проектування інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу	188
<i>Мешко Г. М.</i> Управління процесом створення здоров'язбережувального освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладі	195
<i>Блах В. С.</i> Інтерактивне навчання як засіб підвищення ефективності підготовки менеджерів освітньої галузі в умовах магістратури	200
<i>Бранецька М. С., Ковнір О. І.</i> Акмеологічний підхід у навчанні іноземної мови держслужбовців	205
<i>Одайник С. Ф.</i> Моніторинг як фактор адаптивного управління	210
Розділ 5. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА	216
<i>Терентьєва Н. О., Горяна А. Г.</i> Просвітницька діяльність громадських організацій України (на прикладі МАКБЕЗ).....	217
<i>Кабусь Н. Д.</i> Сутність і структура готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до сталого розвитку соціальних груп	223
<i>Попик Ю. В.</i> Освіта людей третього віку як засіб соціальної адаптації та інтеграції.....	229
Розділ 6. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ	235
<i>Завгородня Т. К., Білавич Г. В.</i> Роль суспільних агрономів у поширенні господарсько-економічних знань дітей і дорослих Західної України (кінець ХІХ ст. – 40-ві роки ХХ століття)	236
<i>Шоробура І. М.</i> Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія: 95 років освітнього шляху..	243
<i>Васильєва С. А.</i> Системний підхід до вивчення розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні з другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст.....	250
<i>Гончар М. В.</i> Становлення системи державного нагляду у сфері освіти на українських землях наприкінці ХVІІІ – першій третині ХІХ ст.	257
<i>Кан О. Ю.</i> Організація навчання філологічних дисциплін в університетах України 2-ї половини ХІХ – початку ХХ століття.....	263
<i>Косило Х. М.</i> Редакторська та видавнича діяльність Григорія Врецьони	269
<i>Кохановська О. В.</i> Питання жіночої освіти у спадщині М. І. Пирогова	274
<i>Ляшкевич А. І.</i> Компетентнісний підхід у системі вищої морської освіти (кінець ХХ – початок ХХІ століття).....	279
<i>Маракли Є. Ш.</i> Етапи становлення та розвитку вищої педагогічної освіти в Республіці Туреччина.....	285
<i>Сулим В. Т., Козолуп М. С.</i> Філософсько-педагогічна парадигма академічної комунікативної підготовки студентів у контексті вищої освіти США	290
<i>Султанова Н. В.</i> Роль інтернатних закладів освіти в Україні в системі соціального виховання дітей (50-ті роки ХХ століття)	299
<i>Чижик Т. Г.</i> Національні витоки проблеми загальної фізичної підготовки підростаючого покоління (ХVІІІ – ХІХ століття).....	304
<i>Шугай Я. М.</i> Нормативно-правове забезпечення діяльності початкових шкіл в Україні (30-ті роки ХХ століття).....	309
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	315

the beginning of formation of government system of supervision in the field of education in the Ukrainian Area within the Russian Empire was accounted for 1786.

The formation of state supervision was the purposeful desire of the tsarist government to control such an important social phenomenon as public education.

The process of improvement of the government supervision model took place in parallel with the modernization of public education system, and at the end of 1830 was presented by such institutions as: a school district trustee – director of schools province – director of province gymnasium – guards of district schools / honored guards.

It is underlined that each of the institutions of state control had specific functions, the field of supervision, methods and tools of inspection, instruments of compulsion, which indicates the presence of specified chronological period of the realization an effective mechanism of state supervision in education.

Keywords: state supervision in education, school inspection, school district trustee, education in Ukrainian Area within the Russian Empire at the late XVIII – the first third of the XIX century.

УДК 93:37.015»19»

Кан О. Ю.*

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ 2-Ї ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються деякі аспекти навчання філологічних дисциплін в університетах України 2-ї половини ХІХ – початку ХХ століття. Досліджено вплив імператорських статутів університетів 1835, 1863, 1884 років на процес викладання філологічних дисциплін. Визначено, що найбільш продуктивним з погляду змісту викладання та методів навчання був Статут 1863 року, який надавав певну свободу університетам. Узагальнено характерні особливості організації процесу викладання, а саме: вимоги до навчальних програм, планів, навантаження. Виявлено чинники, які сприяли становленню спеціалізації на історико-філологічних факультетах університетів України 2-ї половини ХІХ – початку ХХ століття.

Ключові слова: філологічні дисципліни, імператорський статут університетів, навчальні плани та програми, спеціалізації, історико-філологічні факультети.

Освітній простір сучасної української держави перебуває в процесі розвитку та потребує вдосконалення якості освітніх послуг, модифікації педагогічних явищ, пошуку нових форм і методів навчання. Тому досить актуальною залишається проблема аналізу історико-педагогічного досвіду та надбань. Процеси реформації в галузі вищої школи зумовлюють необхідність проаналізувати та порівняти зміст, форми й методи викладання у вищих навчальних закладах на історичному рівні, що дасть змогу реалізувати принцип єдності та наступності історико-педагогічного процесу. Однак на сьогодні організація навчання дисциплін філологічного циклу у вищих навчальних закладах України (2 половина ХІХ – початок ХХ століття) залишаються недостатньо дослідженими. Разом із тим саме в цей період організація навчання дисциплін філологічного циклу в університетах України не лише розвивалася, а й зазнавала змін, які відбувалися як на рівні країни, так і на регіональному. Актуальність, теоретична і практична значущість проблеми, її недостатнє вивчення та потреба огляду матеріалу з точки зору історичної перспективи зумовили вибір теми статі.

Дослідженню проблеми становлення та розвитку освіти присвятили свої праці вітчизняні й зарубіжні вчені В. Алексеев, С. Балашов, В. Базилевич, Д. Богиня, О. Грішнова, О. Глузман, М. Долішній, С. Дорогунцов, Й. Завадський, В. Куценко, С. Струмилін, К. Суботіна, Т. Шульц, Б. Шелегеда, В. Щетинін та ін.

* Кан О. Ю.

Дослідження Н. Кузьменко присвячено становленню та розвитку вищої освіти Чернігівщини. Предметом дослідження І. Кравченко стали учительські інститути в системі підготовки педагогічних кадрів в Україні другої половини XIX – початку XX століття.

Деякі історико-педагогічні аспекти філологічної освіти у вищій школі України містяться в роботах, присвячених аналізу діяльності університетів України XIX – XX століття (Н. Баленко, Л. Бунін, Л. Вовк, Л. Курило, М. Левківський, А. Павко, І. Прудченко, Н. Пузирьов, Т. Стоян, О. Сухий, С. Черняк та ін.).

В окремих роботах проаналізовано певні аспекти викладання іноземних мов як компонента підготовки студентів-філологів в Україні (О. Місечко, Н. Борисова, Н. Дороніна, А. Кришко, А. Пучков, Ю. Шелест та ін.).

Розвиток, форми та методи викладання української мови як невід’ємної ланки філологічної освіти, насамперед на західноукраїнських землях, простежуються в роботах Г. Бідер, М. Лесюк, О. Семенова, М. Тітова та ін. Дослідження Н. Левицької присвячено історії гуманітарної освіти в Наддніпрянській Україні.

Аналіз вищезгаданих досліджень доводить, що генералізація досвіду змісту та організації викладання дисциплін філологічного циклу у 2-й половині XIX – початку XX століть, має свою актуальність і сьогодні, оскільки його може бути використано для вдосконалення робочих навчальних планів, змісту програм філологічних дисциплін у навчальних закладах, модифікації методики викладання філологічних дисциплін.

Мета статті – проаналізувати процес навчання філологічних дисциплін в університетах України 2-ї половини XIX – початку XX століття.

Вимоги та матеріали щодо організації навчання в університетах України означеного періоду містяться та регламентуються в статутах 1835, 1863, 1884 років, наказах, розпорядженнях, постановках, циркулярах Міністерства народної освіти. Ці питання відображені не тільки в офіційних документах, а й в особистих працях діячів науки й освіти того часу Д. Багалія, О. Потебні, І. Рижського, І. Сонні та інших учених і викладачів Київського, Харківського та Одеського університетів.

За Статутом 1835 року значні зміни відбулися у факультетській організації. Університет знову, як і в середині XVIII століття, був розподілений на три факультети – юридичний, філософський та медичний. Філософський факультет складався з двох відділень – історико-філологічного та фізико-математичного. На історико-філологічному відділенні, окрім політичної економії, статистики та філософії, з’явилися кафедри російської історії, історії та літератури слов’янських мов, античної, східної та російської словесності, що зробило історико-філологічний, за свідченнями науковців того часу, найбільш цікавим за складом предметів. Затвердження кафедр російської словесності та історії російської літератури замість попередніх кафедр «красномовства, віршескладання та мови російської» запровадило початок формування сучасних філологічних факультетів. Новий університетський статут розширював номенклатуру наукових дисциплін та навчальних предметів, що було пов’язано з появою нових кафедр. Але не було достатньої кількості викладачів для забезпечення викладання нових предметів. Тому друга глава Статуту («Склад та предмети факультетів») закінчується поясненням, що предмети викладання для кожного факультету можуть бути збільшені або зменшені на розсуд міністра народної освіти, що залежало від обставин, а також від якості викладацького складу. Таким чином, у питаннях організації навчального процесу Статут був мобільним: у разі потреби його можна було змінювати, видаляти незручні параграфи, переорієнтовувати діяльність окремих факультетів.

Статутом 1835 року визначалося зміст і предмети кожного факультету, порядок курсів, лекцій, задач та іспитів. Оскільки новий статут регламентував розподіл навчання за семестрами, кожен університет мав надати своєму попечителю розподіл предметів за півріччями. Наприклад, у Харківському Імператорському університеті кожна кафедра виконала власний розподіл навчальних дисциплін за семестрами: кафедра грецької

словесності викладала грецьку мову та читання авторів у 1 та 2 семестрах, історію грецької літератури та читання авторів – у 3 та 4 семестрах, археологію та читання авторів – у 5 та 6 семестрах, міфологію, грецькі старожитності та читання авторів – у 7 та 8 семестрах; на кафедрі латинської словесності викладалися такі дисципліни: філологічна енциклопедія та читання авторів (1-2 семестр), римські старожитності та читання авторів (3-4 семестр), історія латинської літератури та читання авторів (5-6 семестр), давня географія та читання авторів (7-8 семестр); кафедра російської словесності пропонувала вивчення загальної теорії словесності у 1-2 семестрах, часткової теорії словесності – 3-4 семестрах, історії російської мови – 5-6 семестрах, історії російського красномовства та поезії. Що стосується східної словесності, то лекції з цього предмета не викладалися на час дії Статуту 1835 року за браком викладача.

Статут 1835 року встановив чітку регламентацію стосовно навчальної діяльності професорів. На початку кожного семестру професори мали надавати декану програми своїх лекцій на семестр. Ці програми обговорювалися на факультеті, потім передавалися на розгляд ради і затверджувалися попечителем. По закінченні півріччя викладачі надавали звіти з прочитаних курсів, які проходили такі самі інстанції. Навіть керівництво факультету не допускало до розгляду у вищих інстанціях програми, які, на їх думку, могли бути названі невідповідними. Так, програма з англійської мови лектора Струве постійно скорочувалася та змінювалася радою історико-філологічного факультету: йому було заборонено викладати історію англійської мови окремо від курсу англійської літератури; рекомендовано виключити матеріал про Гоббса та деякі висловлювання про Юма. Насправді така система шкодила університетській освіті, яка тиснула на індивідуальність викладачів, вимагала чіткого виконання записаних тем, не дозволяла творчо мислити та займатися науковими дослідженнями. Зі змісту курсів виключалися матеріали антидержавного спрямування [9, с. 66-67].

У Київському Імператорському університеті Св. Володимира згідно зі Статутом було організовано два факультети: філософський (з двома відділеннями) і юридичний. Перше відділення складалося з кафедри філософії, грецької словесності і старожитності, римської словесності і старожитності, російської словесності, загальної та російської історії та статистики. Обов'язково вивчалися нові мови, лише італійська була за вибором студента. Викладання класичної філології було перевантажено багатьма зайвими предметами. Згодом, усвідомлюючи невідповідність між змістом і обсягом, рада факультету виключила з кола філологічних багато зайвих, на їх думку предметів, таких як міфологія, енциклопедія філології, археологія, нумізматики тощо. Н. Дороніна зауважує, що за такої структурної організації та значної кількості розрізнених предметів про спеціалізацію не могло бути й мови [3, с. 84].

Наприкінці 40-х років XIX століття у вищій освіті виникла потреба чіткого розмежування та вивчення гуманітарних предметів, точних і природничих наук, тому для 1-го відділення філософського факультету Імператорського університету Св. Володимира було розподілено науки на історико-політичні та літературно-філологічні. До історико-політичних увійшли загальна історія, російська історія, політекономія та статистика, а до літературно-філологічних – грецька, римська, слов'янська словесності. Таким чином, 1850 року 1-ше гуманітарне відділення філософського факультету перетворилося на історико-філологічний факультет, а 2-ге стало фізико-математичним факультетом. Цей розподіл можна назвати першим кроком на шляху до становлення спеціалізації в Київському університеті [3, с. 84].

Як засвідчують архівні матеріали, під час дії статуту 1863 року професійна підготовка студентів-філологів на історико-філологічних факультетах Київського, Харківського, Новоросійського університетів мала різну структуру та компоненти, а також зміст навчальних курсів. Навчальні плани та програмами розроблялися на рівні факультетів і затверджувалися вченими радами університетів. Навчальний план підготовки студентів-філологів містив такі складові: обов'язкові предмети; спеціальні

предмети; практичні заняття; рекомендовані навчальні дисципліни; загальна кількість годин [8].

Обов'язкові предмети склали нормативний курс професійної підготовки студентів і забезпечували загальну освіченість студентів. Викладання спеціальних навчальних дисциплін мало на меті кращу професійну підготовку відповідно до фаху, однак їх вивчення не було обов'язковим. Спеціальні предмети у свою чергу поділялися на головні й допоміжні: головні забезпечували знання суто з класичної філології, літератури, країнознавства та історії, а додаткові – продовжували мовознавчу, філософську та історико-літературну підготовку [4, с. 145].

Незважаючи на певну модифікацію навчальних програм і планів історико-філологічних факультетів Харківського, Київського та Новоросійського університетів, спільною їх рисою була значна питома вага обов'язкових предметів [7]. Однак кількість годин на різні цикли предметів змінювалася залежно від професорсько-викладацького складу закладу, політики уряду [4, с. 147].

Студенти історико-філологічного факультету Київського університету перші два роки засвоювали загальнонаукові знання, потрібні кожному освіченому громадянину, і лише успішно склавши екзамени з основних предметів історико-філологічної освіти, зокрема з логіки та психології, мали можливість вступити на одне з трьох відділень факультету. Для отримання випускного свідоцтва студенти університетів мали повністю виконати навчальний план, затверджений факультетом. Ця вимога зокрема передбачала «слухання курсів, участь у практичних заняттях та представлення твору на тему, яка була схвалена факультетом» [8, с. 25].

Спеціальна підготовка студентів забезпечувалася викладанням навчальних дисциплін фахового спрямування. Фундаментальна підготовка студентів історико-філологічного факультету Харківського університету [6] передбачала насамперед глибокі знання із санскриту, порівняльного мовознавства, слов'янської філології, грецької, латинської, польської мов, історії. Відповідно до навчального плану спеціальні предмети було розподілено на три цикли:

1. Відділення класичної філології: класичні філологія (грецька словесність, римська словесність, порівняльна граматики російської мови) (15 год.), російська мова (1 год.), загальна стародавня історія (2 год.), санскрит і порівнювальне мовознавство (2 год.), теорія мистецтва та історія стародавнього мистецтва (2 год.).

2. Відділення слов'яно-російської філології: слов'янська філологія (2 год.), церковнослов'янська мова (2 год.), історія російської мови та російської літератури (2 год.), порівняльна граматики індоєвропейських мов (2 год.), історія загальної літератури (2 год.), російська історія (3 год.), теорія та історія мистецтв (2 год.).

3. Відділення історичних наук: грецькі старожитності, читання грецьких і римських авторів (12 год.), стародавня історія (історія Сходу, Греції, Риму) (3 год.), середня історія (4 год.), російська історія (3 год.), історія слов'янських мов, церковна історія (4 год.), географія та етнографія (4 год.), політична економія (2 год.) [4, с. 145-147].

У межах викладання грецької мови та словесності розглядалися «початкові правила грецької мови», «Іродова історія, Іліада, Іфігенія, Лукріанові розмови», «грецька граматики та керівництво Валлерія», «грецькі старожитності», «історичні відомості про грецьких ораторів», «міфологія та основи грецьких міфологічних творів», «грецький синтаксис».

Вивчення латинської мови та мовознавства передбачало оволодіння студентами знаннями з початкових основ латинської мови, читання й тлумачення римських авторів (Горація, Цицерона, Тита Лівія, Вергілія, Тацита, Ювеналія), римської естетики, критики, поезики й риторики [2, с. 19-21].

Такою ж ґрунтовною була літературна підготовка студентів-філологів. Літературознавча обізнаність студентів здійснювалася у процесі пізнання специфіки літератури як виду мистецтва за допомогою цілісного сприйняття й методологічного

аналізу як окремих літературних творів, напрямків, так і історико-літературних епох. Комплекс предметів з художньої літератури, які викладались у Харківському та Київському університетах у другій половині XIX – на початку XX століття, був досить різноплановий і на різних етапах зазнавав значних змін [9, с. 117]. Наприклад, якщо на першому і другому етапах підготовки фахівців філологічних спеціальностей у Харківському університеті основний наголос робився на курси теорії поезії та прози (А. Метлинський), то розпочинаючи з 80-х років XIX століття, тобто на третьому етапі, коло літературознавчих дисциплін доповнилося загальним курсом російської літератури XVIII – XIX століття та давньоруського літопису, спецкурсами та практичними заняттями з релігійної оповідної літератури й духовних віршів, з російської народнопоетичної творчості та епічної поезії (М. Сумцов), історією російської драматичної літератури, стародавньої російської повісті, апокрифу та легенди в російській літературі; вивченням літературних напрямів у Московській Русі (А. Кадлубовський). У межах загальної історії літератури розглядалися питання історії західноєвропейської літератури (італійської, французької, німецької) [9, с. 117]. Разом із тим зміст літературознавчих дисциплін відображав виключно імперський підхід до літературно-історичних процесів, повністю відповідав русифікаторській політиці правлячих кіл Росії, що заперечувала існування самобутньої української літератури та культури [4, с. 150].

З уведенням в дію Статуту 1984 року виникли суперечки між факультетами та Міністерством стосовно навчальних планів. Факультети наполягали на такому розподілі дисциплін та годин, щоб студенти отримували фундаментальну підготовку зі спеціальності. Міністерство у свою чергу вбачало в таких діях непокору і продовжувало діяти за Статутом, який знову вводив в дію семестрову систему розподілу лекцій. Існування розподілу історико-філологічного факультету на три відділення скасовувалося, хоча для старших курсів зберігалися слов'яно-російський та історичний відділи, а також планувалося відкриття третього – філософського. Навчальні плани, які були затверджені Міністерством, ставили на перше місце давні класичні мови. Це було найслабкіше місце цих навчальних планів. Так, у Харківському Імператорському університеті професори Потебня та Дринов запропонували навчальний план факультетських предметів, урахувавши потреби в навчанні та викладанні. Вони пропонували викладати в повному обсязі класичні дисципліни тільки для студентів, які обрали спеціалізацію «класичні мови». Інші групи, а саме історична та філософська, частково обмежувалися у викладанні класичних мов. Факультет затвердив цю пропозицію і до Міністерства було надано детальний навчальний план із розподілом годин і предметів у кожному семестрі, але Міністерство відхилило цю пропозицію та змусило університет працювати за новими навчальними планами. Як наслідок дії Статуту 1984 року та нових навчальних планів, через 4 роки було зменшено кількість студентів-слухачів історико-філологічного факультету, тому що викладання було ускладнено непропорційним розподілом обов'язкових для студентів годин між основними предметами факультету. Багато основних факультетських дисциплін, таким чином, викладалися в стислом вигляді, що не сприяло висококваліфікованій підготовці студентів [9, с. 137].

Така ж ситуація спостерігалася і в Київському Імператорському університеті ім. Св. Володимира. У Державному архіві м. Києва зберігся «Рапорт комісії, обраної факультетом для обговорення навчального плану» за 1902 р., у якому вказувалося: «Нині існуючий план факультетського навчання виходить з уявлення про загальноосвітній характер на нашому факультеті. Ми вважаємо це помилковим. Ідея загальної освіти втілена середньою школою і до університету не підходить. Факультетське навчання має на меті допомогти студентам опанувати знання спеціальне». Там же зазначено, що три напрямки на історико-філологічному факультеті (класичне мовознавство, слов'янське мовознавство й історія) і велика кількість загальноосвітніх предметів і навантаженн

18 годин на тиждень не виправдовували себе, тому була внесена чергова пропозиція розподілу факультету на 5 відділень – філософське, класичне, слов'яно-російське, історичне, романо-германське з можливими планами розподілу на кафедри та з уведенням спеціалізації не після другого, а вже після першого року навчання, щоб протягом наступних трьох років студенти могли брати участь у семінарах по чотири години на тиждень і більш поглиблено займатися предметами своєї спеціалізації [3, с. 86].

Отже, у ході дослідження виявлено, що найліберальнішим до організації навчання в університетах був Статут 1863 року, який надавав університетам певну автономію, що дало змогу організувати викладання дисциплін належним чином і звузити спеціалізації. З'явилися суто філологічні спеціальності. Навчальні програми затверджувалися тільки факультетами, що давало змогу наповнювати їх зміст необхідними та корисними матеріалами. Статути 1835 та 1884 року насаждали політику царату як в організаційній структурі університетів, так і в змісті навчання. Навчальні програми та викладацькі курси коригувалися керівництвом, що не сприяло навчанню освіченої особистості. Значне навантаження класичних дисциплін і відсутність годин для спеціалізації не сприяли поповненню студентами історико-філологічних факультетів. Наголошувалося на необхідності поглибленого вивчення спеціалізованих дисциплін для студентів історико-філологічного факультету, а саме введення спеціалізації після першого року навчання, щоб протягом наступних трьох років студенти могли брати участь у семінарах по чотири години на тиждень і більш поглиблено займатися предметами своєї спеціалізації. Перспективним для подальшого наукового пошуку вважаємо дослідження змісту, форм і методів викладання філологічних дисциплін в університетах України 2-ї половини XIX – початку XX століття.

Література:

1. Историко-статистический очерк общего и специального образования в России / под ред. И. Небольсина. – Санкт-Петербург: тип. В. Киршбаума, 1884. – 258 с.
2. Багалея Д. И. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / Д. И. Багалея, Н. Ф. Сумцов, В. П. Бузескул. – Х.: Тип. ун-та, 1906. – 329 с.
3. Дороніна Н. Спеціалізація філологічних дисциплін на історико-філологічному факультеті Імператорського університету Св. Володимира (1834–1917) [Електронний ресурс] / Дороніна Н. // Етнічна історія народів Європи. – 2014. – Вип. 44. – С. 82-88.. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2014_44_15.
4. Западинська І. Г. Професійна підготовка вчителів гуманітарних спеціальностей у системі педагогічної освіти України (друга половина XIX – початок XX століття): дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Западинська Ірина Георгіївна – К., 2016. – 223 с.
5. Історія Київського університету. 1834 – 1859 (До 125-річчя з дня існування) / відп. ред. проф. О. З. Жмудський. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1959. – 629 с.
6. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / сост. Багалея Д. И., Сумцов Н. Ф., Бузескул В. П. – Харьков, 1906.
7. Университеты // Журнал Министерства народного просвещения. – 1875, Ч. 157. – С. 25-36.
8. Учебные планы историко-филологического факультета Императорского Харьковского университета и правила к ним. – Х., 1914. – 32 с.
9. Халанский М. Г. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования / Халанский М. Г., Багалея Д. И. – Харьков, 1908.

Кан Е. Ю.

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В УНИВЕРСИТЕТАХ УКРАИНЫ 2 ПОЛОВИНЫ XIX – НАЧАЛА XX ВЕКА

В статье рассматриваются некоторые аспекты организации процесса обучения дисциплин филологического цикла в университетах Украины 2 половины XIX – начала XX века. Исследовано влияние императорских уставов 1835, 1863, 1884 годов на процесс

преподавания филологических дисциплин. Установлено, что наиболее продуктивным с точки зрения содержания преподавания и методов обучения был Устав 1863 года, который предоставлял определенную свободу университетам. Обобщены характерные особенности организации процесса преподавания, а именно: требования к учебным планам, программам, нагрузке. Выявлены факторы, которые способствовали становлению специализаций на историко-филологических факультетах в университетах Украины 2 половины XIX — начала XX века.

Ключевые слова: филологические дисциплины, императорский устав университетов, учебные планы и программы, специализации, историко-филологические факультеты.

Кан О. Ів.

THE ORGANIZATION OF TEACHING OF PHILOLOGICAL DISCIPLINES
IN UKRAINIAN UNIVERSITIES IN THE II HALF OF XIX – THE BEGINNING OF XX CENTURY

The article deals with several aspects of organization of teaching process of philological disciplines in Ukrainian universities in the II half of XIX – the beginning of XX century. It is researched the influence of the imperial statutes of 1835, 1863, 1884 on the process of teaching of philological disciplines. It is proved that the statute of 1863 was the most efficient from the point of view of the content of teaching and its methods as it gave some specific freedom to universities. This period was one of the most productive for both lecturers and students that made the amount of student in the historic-philological faculties bigger and the diversity of subjects of these faculties more specialized. It is summarized some peculiar features of the organization of the teaching process such as requirements to academic plans, training programs, teaching hours. During all the period since 1835, excluding the period of the valid statute of 1863, academic plans and training programs must be approved by the authorities, the content of programs are censored that made them shortened, boring and inefficient. It is shown factors that caused the beginning of the formation of specializations in the historic-philological faculties in Ukrainian universities in the II half of XIX – the beginning of XX century. These factors include the overloading with ancient classical languages, little hours for majors, the absence of teachers for newly-adopted disciplines, etc. For further research forms and methods of teaching are recommended to be able to use and adopt this some methodically relevant approaches for implementation in the modern higher education process in the sphere of philological disciplines.

Keywords: philological disciplines, imperial statute of universities, the content of teaching, academic plans and training programs, majors, historic-philological faculties.

Рецензент: Слюсаренко Н. В.

Косило Х. М.

УДК 378.036: 373.67

РЕДАКТОРСЬКА ТА ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРИГОРІЯ ВРЕЦЬОНИ

У статті розкрито редакторську та видавничу діяльність Григорія Захаровича Врецьони – західноукраїнського педагога другої половини XIX ст. Схарактеризовано структуру та змістову наповненість професійного вчительського журналу «Школьна часопись» (1880-1889), видавцем та редактором якого був Г. Врецьона. Здійснено аналіз матеріалів журналу за тематичними рубриками; розкрито основні теми педагогічних пошуків авторів журналу. Виявлено, що часопис став трибуною для поширення європейського педагогічного досвіду, а також питомих українських ідей, концепцій. Доведено, що журнал став одним із перших педагогічних видань, які поклали початок дійсно української періодики.

Ключові слова: Григорій Врецьона, редакторська та видавничу діяльність, «Школьна часопись», національна школа.